

האם אלוהים שולט בכול?

שאלות מהותיות

אר סי ספרול

האם אלוהים שולט בכול?

האם אלוהים שולט בכול?

אר סי ספרול

Does God Control Everything?

R. C. Sproul

Originally published in English under the title:

Does God Control Everything?

© 2012 by R.C. Sproul

Published by Ligonier Ministries

421 Ligonier Court, Sanford, FL 32771, U.S.A.

Ligonier.org

Translated by permission. All rights reserved.

מאנגלית: אסתר פגסין

© 2024. כל הזכויות למהדורה העברית שמורות להוצאת הגפן

office@ha-gefen.org.il

www.ha-gefen.org.il

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, להקליט, לשכתב, לאחסן במאגר מידע או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו בשום צורה או בשום אמצעי – אלקטרוני, אופטי או מכני, ללא אישור מראש ובכתב מהוצאת הגפן.

כל המובאות מהברית החדשה לקוחות מהתרגום החדש של הברית החדשה.
© כל הזכויות לתרגום החדש של הברית החדשה שמורות לחברה לכתבי הקודש בישראל.

נדפס בישראל

מסת"ב 978-965-7046-28-9 ISBN

תוכן העניינים

9	קיצורי שמות ספרי התנ"ך והברית החדשה
11	1. מהי ההשגחה האלוהית?
21	2. אלוהים גורם לכל מה שקורה
31	3. אלוהים או יד מקרה?
41	4. האם אלוהים אחראי לרוע האנושי?
51	5. מה לגבי חירות האדם?

קיצורי שמות ספרי התנ"ך והברית החדשה

התנ"ך

בראשית	ברא'	דניאל	דני'
שמות	שמות	עזרא	עזרא
ויקרא	ויק'	נחמיה	נחמ'
במדבר	במד'	דברי הימים א	דה"א
דברים	דבר'	דברי הימים ב	דה"ב
יהושע	יהוש'		
שופטים	שופ'		

הברית החדשה

שמואל א	שמ"א	מתי	מתי
שמואל ב	שמ"ב	מרקוס	מרק'
מלכים א	מל"א	לוקס	לוקס
מלכים ב	מל"ב	יוחנן	יוח'
ישעיה	ישע'	מעשי השליחים	מה"ש
ירמיה	ירמ'	אל הרומים	רומ'
יחזקאל	יחז'	הראשונה אל הקורинתים	קור"א
הושע	הושע	השנייה אל הקורинתים	קור"ב
יואל	יואל	אל הגלטים	גלט'
עמוס	עמוס	אל האפסים	אפס'
עובדיה	עוב'	אל הפיליפים	פיל'
יונה	יונה	אל הקולוסים	קול'
מיכה	מיכה	הראשונה אל התסלוניקים	תסל"א
נחום	נחום	השנייה אל התסלוניקים	תסל"ב
חבקוק	חבק'	הראשונה אל טימותיאוס	טימ"א
צפניה	צפנ'	השנייה אל טימותיאוס	טימ"ב
חגי	חגי	אל טיטוס	טיט'
זכריה	זכר'	אל פילימון	פילמ'
מלאכי	מלא'	אל העברים	עבר'
תהילים	תהי'	איגרת יעקב	יעקב
משלי	משלי	איגרת פטרוס הראשונה	פטר"א
איוב	איוב	איגרת פטרוס השנייה	פטר"ב
שיר השירים	שה"ש	איגרת יוחנן הראשונה	יוח"א
רות	רות	איגרת יוחנן השנייה	יוח"ב
איכה	איכה	איגרת יוחנן השלישית	יוח"ג
קוהלת	קוה'	איגרת יהודה	יהודה
אסתר	אסתר	ההתגלות	התג'

מהי ההשגחה האלוהית?

יום אחד, בזמן שצפיתי במהדורת החדשות, הופיעה פרסומת לסדרת ספרים בנושא קשיים בחיים בימים עברו. הפרסומת הציגה תמונה של חייל בצבא הקונפדרציה במלחמת האזרחים האמריקאית. החייל הפצוע שכב על אלונקה וקיבל טיפול מאחות ומרופא קרבי. הקריין בפרסומת סיפר שהסדרה יכולה לעזור לאנשים להבין איך זה לחלות באמצע המאה התשע עשרה. דבריו משכו את תשומת ליבי – אנשים רבים במאה העשרים ואחת כה שקועים בתקופה הזו, עד שהם כמעט אינם חושבים איך אנשים חיו את חיי היום־יום שלהם בזמנים ובדורות עברו.

זהו אחד התחומים שבו אני שונה מבני דורי. אני חושב על חייהם של בני הדורות הקודמים לעיתים תכופות למדי, כי אני נוהג לקרוא ספרים רבים שנכתבו על ידי אנשים שחיו הרבה לפני המאה העשרים

ואחת. אני אוהב במיוחד לקרוא ספרים של סופרים שכתבו במאות השש עשרה, השבע עשרה והשמונה עשרה.

בכתביהם של הסופרים האלה אני מבחין בעקביות בתחושה ברורה של נוכחות אלוהים. האנשים האלה הבינו שאלוהים משגיח על הכול. התחושה שכל החיים מודרכים ונשלטים על ידי אלוהים כול יכול, באה לידי ביטוי בשמה של אחת הערים הראשונות של ארה"ב, פרובידנס ("השגחה אלוהית", Providence). העיר נוסדה בשנת 1636) שברוד איילנד. גם במכתבים אישיים שכתבו במאות הקודמות אישים כמו בנג'מין פרנקלין וג'ון אדמס, שזור המושג "השגחה אלוהית". אנשים דיברו על "השגחה מיטיבה" או על "השגחה כועסת", אבל בכל מקרה הייתה תחושה שאלוהים מעורב ישירות בחיי היום-יום של בני האדם.

המצב בימינו שונה מאוד. חברי המנוח ג'יימס מונטגומרי בויס נהג לספר סיפור משעשע שהדגים היטב את הלך הרוח בימינו בכל הנוגע לאלוהים ולמעורבותו בעולם. פעם היה מטפס הרים שהחליק ממצוק ועמד לצנוח מאות מטרים אל מותו. אבל כשהתחיל ליפול הוא תפס בענף של עץ קטנטן ודקיק שצמח מתוך סדק בצוק. שורשי העץ הדקיק התחילו להתרופף, והמטפס עמד בפני מוות ודאי. באותו רגע הוא זעק לשמיים: "יש מישהו שם למעלה שיכול לעזור לי?" קול בריטון עשיר ענה לו מהשמיים ואמר: "כן, אני פה, ואני אעזור לך. עזוב את הענף ובטח בי". האיש הביט למעלה אל השמיים ושוב למטה אל התהום, ולבסוף צעק שוב: "יש שם מישהו אחר שיכול לעזור לי?"

אני אוהב את הסיפור הזה כי אני חושב שהוא מאפיין את הלך

הרוח של התרבות של ימינו. ראשית, המטפס שואל: "יש מישהו שם למעלה?" רוב האנשים במאה השמונה עשרה הניחו שבאמת היה מישהו שם למעלה. לא היה להם ספק בכך שבורא כול יכול שולט על מה שקורה ביקום. אבל אנחנו חיים בתקופה של ספקנות חסרת תקדים לגבי עצם הקיום של אלוהים. סקרים ממשיכים להראות לנו בעקביות שבין תשעים וחמישה לתשעים ושמונה אחוז מהאנשים באמריקה מאמינים בסוג כלשהו של אל או כוח עליון. אני מניח שחלק מההסבר לכך הוא השפעת המסורת. קשה לאנשים לוותר על רעיונות שהיו חשובים להם במשך דורות רבים, ובתרבות שלנו עדיין קיימת תדמית שלילית לאתאיזם בלתי מרוסן. אני גם חושב שההנחה שחייב להיות גורם בסיסי ואולטימטיבי לעולם הזה כפי שאנחנו חווים אותו, היא הנחה הגיונית ואי אפשר להתעלם ממנה. אבל בדרך כלל, כשאנחנו מבקשים מאנשים לחדד את עמדתם לגבי "כוח עליון" או "ישות נעלה", מתברר שלפי הגדרתם הוא יותר "זה" מאשר "הוא" - סוג של אנרגיה או כוח בלתי מוגדר. זאת הסיבה שהמטפס שאל: "יש מישהו שם למעלה?" ברגע המשבר הוא זיהה את הצורך בישות אישית ששולטת על היקום. יש בסיפור עוד היבט שהיה משמעותי בעיניי. כשהמטפס עמד ליפול אל מותו, הוא לא רק שאל: "יש מישהו שם למעלה?" אלא גם פירט: "יש מישהו שיכול לעזור לי שם למעלה?" זה מה ששואל האדם המודרני. הוא רוצה לדעת אם יש מישהו מחוץ לגבולות חיי היום-יום שיכול לעזור לו. אבל אני חושב שהמטפס שאל שאלה יסודית עוד יותר. הוא רצה לדעת אם יש מישהו שרוצה לעזור, לא רק מישהו שיכול לעזור. זוהי השאלה החשובה ביותר ששואל האדם המודרני. במילים אחרות,

הוא רוצה לדעת לא רק אם אלוהים קיים, אלא גם אם הוא קר ונטול רגש או טוב לב ומלא חמלה.

לכן שאלת ההשגחה האלוהית שבה אני רוצה לעסוק בספרון הזה איננה רק "אם יש שם מישהו", אלא גם אם אותו "מישהו" יכול ורוצה לעשות משהו בעולם הזה שבו אנו חיים.

יקום מכניסטי סגור

אחד המושגים המשמעותיים ביותר מבין אלו שעיצבו את תרבות המערב, הוא המושג של יקום מכניסטי סגור. ההשקפה הזאת הייתה מקובלת במשך כמה מאות שנים והשפיעה רבות על האופן שבו אנשים הבינו כיצד יש לחיות את החיים. אני מוכן לטעון שבעולם החילוני, ההשקפה השלטת היא שאנחנו חיים ביקום שסגור בפני כל השפעה חיצונית, יקום שמתפקד אך ורק באמצעות כוחות וגורמים מכניים. כלומר, הסוגיה המרכזית של האדם המודרני היא סיבתיות.

נראה שיש בארצות הברית מחאה גוברת והולכת נגד ההשפעה השלילית של הדת על התרבות. אנשים רבים חושבים שהדת היא הכוח שהשאיר אנשים לכודים באמונות הטפלות של ימי הביניים ושכלם סגור לכל העובדות שהמדע גילה. אנשים חושבים יותר ויותר שהדת מנוגדת למדע ולהיגיון. כאילו המדע נועד לשכל, למחקר ולתבונה והדת נועדה לתחושות ולרגשות.

למרות זאת, עדיין יש סובלנות כלפי הדת. תכופות אפשר לשמוע בתקשורת שלכל אדם יש זכות להאמין במה שהוא רוצה, העיקר שיאמין

במשהו. לא משנה אם הוא יהודי, מוסלמי, בודהיסטי או נוצרי. כשאני שומע השקפות כאלה, אני רוצה לצעוק: "האם האמת חשובה בכלל?" לעניות דעתי, העניין החשוב ביותר הוא להאמין בָאמת. איני מסתפק באמונה בכל דבר שהוא רק כדי להאמין במשהו. אם מה שאני מאמין בו אינו נכון - אם האמונה שלי היא אמונה טפלה או שגויה - אני רוצה להשתחרר ממנה. אבל לפי הלך הרוח של ימינו, בנושאים של אמונה ודת, האמת חסרת משמעות. את האמת לומדים מהמדע. הדת מספקת הרגשה טובה.

לפעמים אנשים מציגים את הרעיון הפשטני שבהתאם לו, פעם האמונה הדתית והאמונות הטפלות שלטו ביד רמה ולכן בני האדם חשבו שאלוהים הוא הגורם לכל דבר. אם משהו חלה, אלוהים גרם לו לחלות. כמובן, בימינו אומרים לנו שהמחלה נגרמת בגלל מיקרואורגניזמים שפולשים לגופנו, והיצורים הזעירים האלה מתנהגים לפי הטבע שלהם ועושים את מה שהם עושים בהתאם להתפתחות שלהם. כמו כן, פעם אנשים האמינו שאלוהים גורם לרעידת אדמה או לסופת רעמים, אבל היום אנחנו בטוחים שיש לאירועים האלו סיבות טבעיות. הם מתרחשים בגלל כוחות שהם חלק מהסדר הטבעי של הדברים.

במאה השמונה עשרה כתב אדם סמית ספר שהפך לקלסיקה בתחום הכלכלה המערבית: "עושר העמים". סמית ניסה בספרו להשתמש בשיטה המדעית כדי לגלות מה גורם לתמורות ולתגובות נגד בכלכלה. הוא רצה לפזר את מסך הספקולציות ולזהות את הסיבות הבסיסיות לתוצאות שאפשר לחזות מראש. אבל עוד בזמן שהוא ערך את המחקר המדעי שלו ברשת הסבוכה של פעולות ותגובות כלכליות, הוא דיבר

על "היד הנעלמה". במילים אחרות, הוא אמר: "כן, יש סיבה ותוצאה בעולמנו, אבל עלינו להודות שמעל כל אלה חייב להיות כוח, סיבה עיקרית, כדי שיהיו סיבות משניות. מכאן שידו הנעלמה של אלוהים מנצחת על היקום כולו". לעומת זאת, כיום אנחנו כה ממוקדים בפעולה המיידית של הסיבה והתוצאה, עד שלרוב אנחנו מתעלמים מהכוח הסיבתי הכולל שניצב מאחורי כל דבר בחיים. באופן כללי, לאדם המודרני אין שום מושג לגבי השגחת אלוהים.

האל שרואה

עקרון ההשגחה האלוהית הוא אחד העקרונות המרתקים, החשובים והמאתגרים ביותר באמונה המשיחית. הוא עוסק בשאלות מאתגרות כמו: מה הקשר בין הכוח הסיבתי והסמכות של אלוהים לאלה שלנו? מה הקשר בין השלטון הריבוני של אלוהים לבין הבחירה החופשית שלנו? מה הקשר בין השלטון של אלוהים לבין רוע וסבל בעולם הזה? וגם האם תפילות יכולות להשפיע על תוכנית אלוהים? במילים אחרות, איך עלינו לחיות את חיינו לאור היד הנעלמה של אלוהים?

הבה נתחיל עם הגדרה פשוטה. למילה providence (השגחה אלוהית) יש תחילית: pro, שמשמעה "קודם" או "לפני". השורש של המילה מגיע מהפועל הלטיני videre שמשמעו "לראות" ושממנו נגזרת המילה "וידאו". מכאן שהמשמעות המילולית של המילה providence היא "לראות מראש". השגחת אלוהים מתקשרת לרעיון שהוא רואה משהו מראש ביחס לזמן.

השגחת אלוהים איננה ידיעה מקדם או ראיית העתיד. ידיעה מקדם היא היכולת של אלוהים להביט קדימה ולראות את התוצאה הסופית של פעולה עוד לפני שהיא מתחילה. יחד עם זאת, אפשר להשתמש במונח השגחה אלוהית כדי לתאר את השלטון הפעיל של אלוהים על היקום כי הוא אכן האלוהים שרואה. הוא רואה כל דבר שמתרחש ביקום. הכול גלוי לעיניו.

ייתכן שהמחשבה הזאת היא המחשבה הכי מפחידה שכן אנוש יכול לחשוב - יש צופה קוסמי מושלם, כפי שמתאר בעצב הפילוסוף ז'אן-פול סארטר, שמציץ דרך חור המנעול של השמיים ובוחן כל מעשה של כל אדם. העובדה שאלוהים יודע הכול היא תכונתו המרתיעה ביותר, אפילו יותר מקדושתו. כל אחד מאיתנו רוצה תחושת פרטיות שאיש אינו יכול להפר כדי לחטט בענייניו הסודיים.

כאשר נעשתה העבירה הראשונה והחטא נכנס לעולם, אדם וחוה הבינו מייד שהם עירומים והתביישו (ברא' ג' 7). הם הגיבו לכך בניסיון להסתתר מאלוהים (פס' 8). הם הרגישו במבטו של אלוהים. אנחנו רוצים שאלוהים יסתכל עלינו כשאנחנו זקוקים לעזרה, כמו המטפס בסיפור הקודם שלי. רוב הזמן אנחנו רוצים שהוא יתעלם מאיתנו כי אנחנו רוצים פרטיות.

באחד האירועים הבולטים שקרו בתקופת פעילותו של ישוע עלי אדמות, הסופרים והפרושים תפסו אישה בניאוף וגררו אותה אל ישוע. הם הזכירו לו שלפי התורה צריך לסקול אותה, ורצו לדעת מה הוא היה עושה. אבל בזמן שהם דיברו, הוא התכופך וכתב משהו על הארץ. זהו המקרה היחיד שמתעד את ישוע כותב, ואיננו יודעים מה הוא כתב.

לעומת זאת, כתוב שהוא נעמד ואמר: "מי מכם נקי מחטא, שיהא הוא ראשון להשליך עליה אבן!" (יוח' ח 7). ואז הוא חזר לכתוב על הארץ. לאחר שאמר את הדברים האלה, התחילו הסופרים והפרושים לצאת בזא אחר זה.

אומנם אני רק מעלה השערה, אבל אני תוהה אם ישוע כתב כמה מהחטאים הסודיים שהאנשים האלה רצו מאוד להסתיר. אולי הוא כתב "ניאוף", ואחד הגברים שלא היה נאמן לאשתו קרא זאת והסתלק משם. אולי הוא כתב "העלמת מס" ואחד הפרושים שלא נתן לקיסר את אשר לקיסר, החליט ללכת הביתה. בזכות טבעו האלוהי של ישוע, מבטו חדר מבעד למסכות שאנשים לבשו, והוא ראה את המקומות הנסתרים והפגיעים ביותר שלהם. זה אחד העקרונות של ההשגחה האלוהית. מכאן שאלוהים יודע עלינו הכול.

כפי שצינתי קודם, ראייה אלוהית שכזו בדרך כלל טורדת את מנוחתנו. אבל המחשבה על יכולת הראיה של אלוהים, על כך שאלוהים רואה אותנו, אמורה לנחם אותנו. ישוע אמר: "האם לא נמכרות שתי ציפורים באיסר אחד? גם אחת מהן לא תיפול ארצה מבלי השגחת אביכם" (מתי י 29). השיר הידוע "His Eye Is on the Sparrow" (אלוהים משגיח על הדרורים) נכתב בהשראת העיקרון הזה. באחת השורות נאמר: "עינו מביטה בדרור ואני יודע שהוא צופה בי".¹ אני מאמין שהמחבר של השיר הזה הבין את כוונתו של ישוע - שאלוהים יודע מתי כל ציפור קטנטנה נופלת ארצה. הוא איננו מתעלם אפילו

1. "His Eye Is on the Sparrow". מאת סיווילה ד' מרטין וצ'רלס ה' גבריאל, 1905 (תרגום חופשי).

מהפרט הקטן ביותר ביקום אלא שולט בו ומודע לכל מה שקורה בתוכו. כן, ידע אינטימי שכזה יכול להיות מפחיד. אבל מאחר שאנחנו יודעים שאלוהים הוא טוב לב ואוהב, הידע המושלם שלו מנחם אותנו. הוא יודע מה אנחנו צריכים עוד לפני שאנחנו מבקשים זאת ממנו. וכשאנחנו זקוקים לדבר מה, הוא יכול וגם רוצה לעזור לנו. לדעתי אין דבר מנחם יותר מהידיעה שיש אלוהים שמשגיח עליי ומודע לא רק לכל חטאיי אלא גם לכל דמעותיי, כאביי ופחדיי.